



Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 5, Sayı: 3, 2021, ss. 461-477/ Volume: 5, Issue: 3, 2021, pp. 461-477

Journal homepage: <https://apjir.com/>



ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE SOSYAL SAĞLIĞIN SOSYO-PSİKOLOJİK TEMELLERİ

Sami ŞENER

Prof. Dr. KTO Karatay Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sosyoloji, Konya
KTO Karatay University, Faculty of Social Sciences and Humanities, Sociology, Konya/Turkey

samis843@gmail.com

orcid.org/0000-0002-0066-9105

<https://ror.org/054341q84>

Öz

Bu çalışma, Sosyal Sağlık kavramının boyutları hakkında bilgi vermeyi ve bu kavramın sosyal sağlığı sağlamada hangi rol ve fonksiyonları taşıması gerektiğini açıklamayı amaçlamaktadır.

Sosyal sağlık, birçok sosyal, iktisadi ve teknik faktörlerin bir bütünü olarak ele alınması ve her boyutun birbiriyle ilişkili bir şekilde çalışılması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Özellikle bilgi ve sosyal anlayış faktörleri, her toplumun kendi kültür ve ahlak değerlerine göre düzenlenmesi gerektiği konunun en önemli yönünü teşkil etmektedir.

Sosyal sağlık kavramı, bu araştırma ile, farklı bir bakış açısından değerlendirilmiş; toplumsal kültür, anlayış ve ilişkilerin belli bir düzen içerisinde gerçekleştirilmesi gerektiğini ortaya konmuştur. Bu durum, Batı'nın "parçacı düşünme" geleneğinin toplumumuzda bir karşılık görmemesi gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: kültür, sosyal, sosyal sağlık, kavram, değerler

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL BASES OF SOCIAL HEALTH

Abstract

The study aims to provide information about the dimensions of the "Social Health" term and explain which roles and functions they should have in providing social health.

In this framework, it is emphasized that social health, including factors such as social, economic as well as technical, should be considered as a body, and be studied relationally. In detail, knowledge and social understanding factors constitute the most important aspect of the issue which emphasizes the necessity of examining each society by taking its own cultural and moral values into account.

By this study, the term has been evaluated from a different aspect. It has also been revealed that social culture, understanding and relations should be carried out through a clear understanding. This shows that the Western tradition of "fragmentary thinking" should not be used as a tool by focusing on our society.

Geliş Tarihi: 26.10.2021

Doi: <https://doi.org/10.52115/apjir.1015523>

Kabul Tarihi: 25.11.2021

Key Words: culture, social, social health, concept, values.

Atıf / Cite as: Şener, Sami. "Sosyal Sağlıkın Sosyo-Psikolojik Temelleri", *Apjir*, 5/3 (Aralık 2021), 461-477.

1. Sosyal Sağlık Kavramı

Sosyal sağlık, toplumun genel anlayış, yaşama ve çalışma sistemlerindeki uyum, ahenk ve denge gibi faktörlerin toplamını ilgilendirir. Burada en önemli amaç; insanın huzur ve mutluluğunun sağlanması ile ilgili, *en mükemmel sosyal sistemin* oluşturulması ve *en gelişmiş insani değerlerin benimsenmesidir*.

Sağlığın sadece organik yapıya yönelik ihtiyaçların karşılanması olarak değil, sosyal ve kültürel yapıdaki anlayış ve bütünleşme yoluyla gerçekleşmesi gerekiyor. Çünkü, insan, sadece biyoloji ve organik bir varlık olmayıp; sosyal, kültürel ve ahlaki bir özellik taşıyarak, ona ait tüm özelliklerin doğru ve dengeli bir biçimde gerçekleşmesiyle sağlıklı bir özelliğe kavuşabilmektedir.

Batı antropolojisi; kültürel hareketi, temel ya da biyolojik ihtiyaçların giderilmesi ihtiyacından kaynaklandığı şeklinde görür. Bundan dolayı kültür, pratik aklın bir ürünüdür. Bu aynı zamanda kültürün neden işlendiğini, sembolleştirdiğini ve diyalektik olarak somutlaştığını açıklar. Sahlins, bu temel ihtiyaçları karşılama kavramının batı antropolojisinde işlevselcilik, yapısalcılık ve Marksizm'e nasıl temel oluşturduğunu gösterir ve bu terim üzerinde, açıklanması gereken bir varlık olarak kültür kavramının yıkıldığına işaret eder (Dawies, 1991:67-68).

Batı'nın geçirdiği ilmi ve siyasi değişim, aslında insanı; kendi anlayış ve değerleri çerçevesindeki gelişme çizgisinden uzaklaştırarak, bir takım siyasi ve iktisadi hedeflerin doğrultusunda bir yönelişe sokarak, kendi gerçeğinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu durum, bazı ilim adamlarını, ilmin yeniden insan ve kültür alanına doğru yönelmesi gerektiği fikrine götürmüştür. Batı'da özellikle din ve ilimin birbirinden ayrılmasıyla, ciddi boşlukların oluştuğu görülmüştür.

Son zamanlarda ilim kavramının anlaşılmasında köklü değişiklikler oldu. Bu alanda en önemli iki isim T.S.Kuhn ve Michel Foucault'tur. Her ikisi de ilmin bir sosyal yapı, geleneksel bir faaliyet ve belirli bir toplumsal ortamda epistemoloji, felsefe, ideoloji ve dine ait konuların bir yansıması olduğu sonucuna varmışlardır. Kuhn ve Foucault, hala geçerli olan baskın Ortodoks ilim ve ilmi faaliyet imajını sorgulamaktadırlar (Dawies, 1991:2). Aslında; sosyal sistem ve değerler, birbirlerini tamamlayan iki önemli unsurdur.

1.1. Değerler

Değerler; neyin, nasıl bir yapı içerisinde çalışılması gerektiği ve amaçlanan hedeflere ulaşma konusunda önemli bir özü ifade etmektedir. Sistem ise bu değerlerin hedeflerine en uygun zaman ve şekilde ulaşmalarına yardımcı olan; fikri, fiziki, teknolojik ve yönetime ait vasıtaları bir araya getirilmesiyle ulaşılan bir yapıdır.

Değeri bilmek, kişinin o ana kadar ki, ontolojik dengesini veya kararlılığını kaybetmesi ve idraki yönünde hareket etmesi yani değişimden ıstırap duyması, onun sorumluluğunu kavramaya başlayıp, gereğini yerine getirmesi demektir. Amerikan ampirist G. I. Lewis'in söylediği gibi: "Değer algısı bir deneyimdir ve bizatihi bir 'değer-verme'dir" (Lewis,146:416).

1.2. Sosyal Anlayış

Sosyal anlayış, zaman içinde şekillenen ve bir düşünceyi temel alan yaşayış biçiminden kaynaklanır. Bu sistem; değer yargılarından kaynaklanan belirli bir yaşama felsefesi ile bağlantılıdır. Bu yaşama felsefesinin temelinde, doğru, yanlış, faydalı ve faydasız gibi değer yargıları bulunmaktadır. Bu değer yargılarına dayalı olarak kurulan görüş ve düşünceler, mantıki bir tutarlık içerisindeki düşünce sisteminin çerçevesini belirler.

2. Düşünce Sistemleri

Düşünce sistemleri; normalde gerçeklerle bağlantılı olur ve toplumsal beklentilere cevap verir. *Düşünce sistemleri*, kendi varoluş sebeplerinin temellerine inerek, bunları irdeler ve sosyal hayat ile bağlantılarını kurarak dinamik bir mantığa kavuşturmaya çalışır. Düşüncelerin, gerçeklerle bağlantı kurması ve toplumsal beklentilere cevap verebilecek bir forma kavuşturulması gerekir. *Fikirlerin, salt insanın temel ihtiyaçlarına göre değil de organizmanın veya ihtirasların istikameti yönünde gerçekleşmesi, insanın temel hedeflerinin kaybolmasına yol açmaktadır.*

1760'larda İngiltere'de yaşanan Endüstri Devrimi'nin yol açtığı keşiflerle, Batı insanı tabiat güçleri ve madde üzerinde sonsuza dek hükmedeceğini sanarak bir tür "güçlülük sarhoşluğu" yaşamaya başlamıştı. Orta Çağda yaşadığı varoluş kaygısı azalmış, kendine olan güveni artmış ve mecazi anlamda ana babasından koştuktan sonra artık "göklerdeki babaya", yani Yaratıcı'ya ihtiyaç duymayacağını sanmıştı. Hayat felsefesi "*sapere auâd*" kendi bilgeliğine kulak ver"e dönüşmüş ve insan kendi aklına tapar hâle gelmişti (Merter, 2012:17).

3. Yaşama ve Çalışma Sistemleri

Yaşama sistemleri; insanın ihtiyaçlarını karşılar ve ilgi alanlarına ait ortam ve kurallar oluşturur. İnsana en uygun ortamda ihtiyaçlarını karşılayabileceği, kendini geliştirebileceği imkân ve şartları hazırlar.

Hayat, insanlar için önceliklere sahiptir. Bu öncelikleri sağlayacak yardımcı ve destekleyici faktörler bulunmaktadır. Fakat, bu ikincil düzeydeki faktörlerin; önceliklerin yerine geçmesiyle, yaşama sistemi temel hedefinden uzaklaşarak, yanlış yönlere doğru yol almaya başlamıştır.

Batı düşüncesinin diğer bir tutarsızlığı da, insanı; sanki kendi kendini yaratmışçasına yahut bir var edici olmaksızın var olmuşçasına, yaratıcısından uzak ve onunla ilişkisi

bulunmayan bir varlık olarak ele alıp incelemesidir. Oysa insanın, diğer varlıklarla benzer yönleri üzerinde değil de kendisinden önce var olan benzeri varlıklardan ayırıcı özellikleri üzerinde odaklaşması gerekirdi. Julian Huxley, Darwin'in üzerinde teorisini kurduğu bilgilerin eksik bilgiler olduğunu belirtir. Modern bilim ise Darwin'in bilmediği ve insanın biricik ve eşsiz olduğunu ortaya koyan, pek çok yönü açığa çıkarmıştır (Kutub, 2011:65).

Bu konuda Faruki, kadim insanlık anlayışındaki değişimi şu şekilde açıklamaktadır:

“Kadim geleneksel anlayışa göre yaratılışın kendisi, zaten kaostan kozmosa geçişten ibaretti. Müslüman filozoflar ilahi varlığın aşkınlık ve yüceliğine ilişkin yüksek fikirleri benimsemekle beraber, bu aşkın varlığın kaotik bir dünya ile uyum içinde olabileceğini düşünmediler bile” (Faruki, Tevhid, 2017:16).

4. Sosyal Sağlık Faktörleri

Sosyal sağlık faktörlerinin; doğru düşünme, ölçülü yaşama ve dengeli tutumlar sergileme gibi üç önemli bileşenden oluştuğu söylenebilir.

4.1. Doğru Düşünme

Doğru düşünme; eldeki verileri bir sistem içerisinde ele almayı ve olaylarla olan bağlantılarını kurmayı amaç edinmelidir.

Sokrat, her türlü bilginin değil, ancak özel bir bilgi türünün fazilet olabileceğini belirtmektedir. Bu özel bilgi ise, Sokrat'a göre, iyi ve kötünün bilgisidir. Bilginin özel bir türü olan bilgi ise “hikmet”tir. Hikmet ise; tıp, geometri gibi bir ilimdir ve tıp nasıl sağlığın ilmi ise, aynı şekilde hikmet de “insan benliğinin ilmi”dir. (Phitagoras 357, Charmides 165'ten Açıkgenç, 1992:17).

Doğru düşünce, sadece olayların gerçekleşme şartlarını değil; ahlaki ve hukuki açıdan kişi ve topluma zarar verecek herhangi yanlış ve eksik bir tutum göstermemeyi de içine almaktadır.

4.2. Ölçülü Yaşama

Ölçülü yaşama; ruh ve beden ihtiyacını dengeli şekilde karşılama ve her iki temel fonksiyonun da zarar görmemesi için ideal bir yaşama sistemini benimsemeyi gerektirir. Doğru düşünme, önemli bir faktör iken; bu düşünceyi hayata aktarmak da o ölçüde önemli bir hareket olmaktadır.

Ölçülü yaşama, bir kültür olgusu olup, kültürün kaybı ile çeşitli dengesiz ve tek boyutlu anlayışlar hayata hâkim olmaktadır. Maalesef, toplum ilmi olarak Sosyoloji de çeşitli iktisadi ve siyasi görüşlerin baskısı altında ölçünün kaybına yol açmaktadır.

Mills'e göre, liberal pratikçilik, sosyolojinin liberal yaşamı meşrulaştırma çabasıyla ilgilidir. Ona göre, tarihsel bakımdan bürokratik yönde değil de ideolojik yönde kullanılan sosyoloji, tıpkı ekonomi ve tarih biliminde olduğu gibi, 19. yüzyıldan itibaren ABD'nin reform hareketlerinin, dolayısıyla liberalist hayat tarzlarının meşrulaştırılması için gerekli sosyal şartları sağlamada bir araç olarak kullanılmıştır (Mills, 1979:142-152).

4.3. Dengeli Tutumlar

Dengeli tutumlar; insanın, kendi iç dünyası ile dış dünyadaki olaylar arasında; anlamlı ve mantıklı bağlantılar kurarak benimsenen değer ve anlayışların ışığında başkalarına faydalı olabilecek eylemleri sürdürmesidir. Böyle bir tutum; iyi ilişkiler, karşılıklı sevgi ve saygıyı ortaya koyabilmelidir.

İnsan, bir yandan kendi ruh dünyasının istek ve değerleri ile kendini gerçekleştirmeye çalışırken, bu özelliğini, dış dünyanın (sistemin) beklentilerini de dikkate alarak tavrını oluşturmak durumundadır. Aksi halde çeşitli bunalımlarla karşılaşabilir.

Batı dünyasının tanıdığı nevrozlarla deformasyonlar, kısmen Hristiyan insan ideali ile kısmen de Hristiyan ideallerinden bağımsız olarak teşekkül eden toplumun siyasî modelleri arasında süregelen dahili gerginliğin bir neticesi olarak ortaya çıkar. Bu durum, Kilisenin, ruhları terbiye ettiği, devletin ise bedene hâkim olduğu bir anlayıştır. “Tanrıya ait olanı Tanrıya, hükümdara ait olanı ise hükümdara ver” diyen parolaya göre; Batılı insana özel hayatında Hristiyan, yönetici veya iş adamı olarak ise Makyavelist olabileceği öğretilmiştir. Bu çatışmayı çözemeyen veya ona tahammül edemeyen kimse, nevrozun kurbanı olur (Begoviç,2010:287).

5. Sosyal Sağlık Sistemi Nasıl Oluşturulur

İnsanın sosyal sağlığı, ruh ve beden arasında kurulan bir etkileşim ve bütünleşme ile gerçekleşebilir. Çünkü insan hem ruhi hem de fiziki özellikleri olan bir varlıktır. Öncelikle yaşama prensiplerini belirlemek ve bu prensiplere uygun bir hayat sürdürmek, onun en mantıklı ve tutarlı hareketidir. Bunun için, öncelikle insanın manevi dünyasının tam olarak tanınması, onun uyum sağlayacağı ve mutlu olacağı bir “yaşama sistemi” oluşturulmalıdır. Bu konuda; din, ahlak ve gelenekler gibi değerlerin seçimi önem taşımaktadır. Bunun yanında, ilmi çalışmaların yanı sıra; insan ve toplumların arayış ve talepleri, ciddi bir analizden geçirilerek bu sistemin ana başlıkları ortaya konulmalıdır.

Batı düşüncesinin bedeni, ruhun üzerine çıkarması; Batı medeniyetinin insan dışı ve baskıcı bir nitelik kazanmasına yol açmış, bilgiyi insan dışındaki alanı düzenleyen bir kaynak olduğu anlayışına götürmüştür.

Az çok bütünüyle tanıyabildiklerimiz arasında tamamen maddî yönde gelişmiş tek medeniyet, Batı medeniyetidir. Rönesans denen olayla aynı anda başlayan bu canavarca gelişme, beklenildiği üzere, zihnî bir gerilemeyi de beraberinde getirmiştir. Batı

medeniyeti sadece Doğu medeniyetlerine değil, diğer medeniyetlere de tepeden bakmaktadır. Zekâyı pratik gayeler için kullanan, ilme, kendi kısır görüşleri içinde, sadece sanayide kullanıldığı oranda değer veren bu medeniyetin insanlarına, nasıl yapmalı da nazarî (teorik) bilginin üstünlüğü anlatmalı (Guenon, 1972: 67).

Böyle bir belirlemede, yaşama prensiplerinin ortaya çıkması; kişi ve toplumun, şuurlu bir tercihi ve o tercihe uygun kültürel ve ahlaki yaşama programını işler hale getirmekle mümkün olabilir.

İnsanın ruhi ve sosyal yönü; içinde yaşadığı sosyal sistemin en belirleyici özelliğidir. Bu yüzden, iktisadi, siyasi ve teknolojik gelişmelerin ruh ve sosyal anlayışa uygun olarak benimsenmesi ve gerçekleştirilmesi, insan yapısında zıtlıklar olmaması açısından son derece önemlidir. Mesela, ruh ve ahlak dünyası; başkasının sömürülmesini kabul etmeyen bir kültür oluşturmalıdır. İktisadi ve siyasi sistem; insanların aldatılmasına ve sömürülmesine fırsat veren kural ve kurumlar ile sağlanmamalıdır.

6. Sosyal Sağlığın İlişkili Bulunduğu Konular

Sosyal sağlık, çeşitli kurum ve disiplinlerin dikkate alınması ve onların birbiri ile entegrasyonu ile gerçekleşebilecek bir çalışma olmalıdır. Bunlar; ana hatları itibarıyla, Aile, Eğitim, Kültür, Din, Ahlak, Tıp, Gelenekler, Çevre, Psikoloji gibi ilim ve çalışma alanlarıdır. Aslında bu faktörlerin hepsi; sosyal sağlığın bir yönünü karşılamakla birlikte, toplu halde ele alınmaya ihtiyaç duyulan bir bütünlüğe sahiptir.

6.1. Aile

Ailenin rolü; insanın fiziki ve ruhi varlığının gelişimine imkân hazırlamak; onu güçlü kılmak, sosyal hayata hazırlamak, kendine güven duyması için kişiye destek olmak, sevgi, merhamet ve şefkat duygularıyla çocuk ve gencin gelişimini sağlamak, çocuktaki kabiliyet ve özellikleri, olumlu ve kendisine faydalı olacak bir şekilde planlamaktır.

Aileyi, cinsel ve hakimiyet faktörü haline getiren bazı psikolojik yaklaşımlar; insanı gerçek boyutuyla ve iç dinamikleri ile anlamayı engellemektedir.

Fechner'in Freud'cu psikanalize miras bıraktığı en uç spekülasyon, yok etme sürecinin, meydana getirme sürecinden daha asli bir prensip olduğu görüşüydü.¹ "Her şeyin başı kaos ve yok etmedir; yok etme, kendisini yok ettiğinde varlık meydana çıkar" (Ellenberger,1973:307).

Batı düşüncesindeki sosyal hareketin, bu medeniyetin yaşadığı gerçekler üzerine temellenmesi, tüm sosyal ve psikolojik olayların da bu kalıplar içinde açıklanması gibi bir yanlış yönelişi ortaya çıkardı:

Batı dünyasına ritm veren psikoloji binası şu temeller üstüne kurulmuştur:

- İnsanın aslı, kötülük ve kaostan ibarettir.
- İnsan diğer insanlardan apayrı bir varlıktır, aidiyet duygusu yoktur, insanlar arasında görünmez duvarlar söz konusudur.
- Her insan kendi evreninin yıldızıdır.

Bu dar görüş, “ritm veren” bir paradigma olarak sadece sosyal bilimlere değil, tüm bilimlere yansdı ve içinde yaşadığımız dünyayı oluşturdu (Merter, 2012:73).

Bütün bu gibi çalışma alanları, son derece dikkatli ve hassas bir şekilde yürütülebildiği ölçüde faydalı sonuçlar verebilecektir. Yalnız, bu başlıkların; bir kültür ve ahlak sisteminin kural ve değerleriyle gerçekleşmesi halinde, faydalı sonuç elde etme imkânı bulunduğu bilinmelidir.

6.2. Eğitim

Eğitimin rolü; toplumsal değer ve idealleri, psikolojik, pedagojik kurallar eşliğinde, tarihi ve sosyolojik geleneklerin ışığında, geleceğe hazırlayabilme amacıyla yeni nesillere kazandırılmasıdır. Eğitim, bir toplumun kültür ve hayat anlayışını, genç insanlara öğretmek hayatını bu bilgi, değer ve davranışlar ile sürdürmesine rehberlik eder. Her eğitim sisteminin arka planında, bir dünya görüşü ve hayat anlayışı bulunmaktadır. Böylece o toplumdaki insanların, aynı bakış, düşünüş ve yaşayış tarzına uygun hareket etmeleri sağlamış olur. Eğitim sistemimiz, batılılaşma döneminden beri, farklı kültür ve dünyaların etkisi altında biçimlendirilmeye çalışılmıştır.

Biyolojik materyalizmin ve materyalist psikolojinin mekanist açıklamaları, okul programlarına kadar uzanıyor. Böylece ruhun, maddenin bir yansıması ve maddenin sonucu olduğu fikri kabul görünce, ruh terbiyesinden çok, bedenî arzuların ve ihtiyaçların tatmini temel alınır hale gelmiştir (Bolay, 1988: 7).

Eğitim önce aile, daha sonra ise, okul tarafından sağlanan bir süreçtir. Eğitim, insanı belirli bir kültüre ve hayat tarzına hazırlama yolunda vazgeçilemeyecek bir olgunlaşma ve yetiştirme çalışmasıdır.

Ailenin çocuk üzerindeki otoritesi, okulca sağlanamayacak bir husustur. Çünkü okul, sosyal kuralları sadece bilgi olarak verir. Asıl, sosyal şekillenme; karakter eğitiminin yapılması ailede gerçekleşir (Şener, 2009:283).

6.3. Kültür

Kültür, bir toplumun inanç, düşünce ve yaşayışa ait, köklü ve değişmez kural ve anlayışların toplamıdır. Aynı zamanda bilgi ve kültürün, hayatı belirli çerçevede yönlendirme ve gerçekleştirme sürecidir.

Kültür'ün rolü; bir toplumun veya topluluklar bütününe ait hayat biçiminin, olaylara bakış tarzı ve yaşama geleneğinin; sistemleştirilmiş bir hayat felsefesi olarak yaşatılmasına çalışmaktır.

Yaklaşık 200 yıldır, batı ilim ve kültürüne ait bakış ve anlayışı ile farklı insan toplumlarını bu anlayış ve tecrübesiyle ele almış olmasının getirdiği eksiklik ve problemleri bilmek ve bu bilgileri yegâne doğru olarak görmenin problemler oluşturduğunu anlamak gerekiyor. Bu yanlış bakış ve değerlendirilme hatasından dönülmedikçe, gerçek bir sosyal ilim ve kültür perspektifinin oluşamayacağını bilmek durumundayız (Şener, 2021).

6.4. Din

Din, bir inanç sistemidir. Fakat bu inanç, o toplumun hayat tarzını ve düşünce şeklini belirleyici bir anlayış da ortaya koymaktadır. Bu yüzden, dinler; tarih boyunca insanlığın en fazla ilgi gösterip, kurallarına uydukları yaşama sistemleri olarak gösterilebilir. Dinler; ilahi ve ilahi olmayan inanç sistemleri olarak iki temel başlık halinde incelenmelidir.

Din hukuksuz kalıp, yalnızca bir inanç haline dönüşünce, o dinin bilgileri ve hukukçuları da din adamlarına yani kahinlere dönüşürler. Kahinler de çok hızlı bir şekilde Kul ile Rab arasında aracı haline gelirler. Bir çeşit kutsallıklara sahip olur ve insanların kalpleri üzerinde otorite kurarlar. Daha sonra ise yöneticileri, papaların otoritesine, heves ve arzularına boyun eğdiren siyasi otorite; ilmi teorilere karşı duran, yer şeklinin küresel olduğunu söyledikleri ve yerin kâinatın merkezi olmadığını ileri sürdükleri için bilim adamlarını diri diri yakan bilimsel sapmaya dönüştü (Kutub, 2011: 18).

Lynn White Jr., Hristiyan dominyon kavramını, batı biliminin gelişmesini anlamada çok önemli bir faktör kabul eder. Burada batı bilimi, tabiata karşı entelektüel ve fiziki olarak kurulmuş kültürel baskınlık olarak anlaşılması gerektiğini savunur (Davies, 1991: 53).

Din'in rolü; bir toplumun bilinçli bir şekilde benimsediği, inanç, ahlak ve ibadetler topluluğunu, yaşayış ile bağlantılı ve onu biçimlendirecek bir şekilde inançlar ve kutsallar bütünü olarak hayatın düzene sokulması ile ilgili kuralların gerçekleştirilmesidir.

6.5. Ahlak

Ahlak; iyiliğe ait duygu ve davranışların, insan hayatında başkalarına karşı ölçülü bir şekilde ortaya konulması ve gerçekleştirilmesidir. Ahlak; dini ve sosyal ahlak olarak iki başlık altında incelenebilir. İlahi dinler, büyük ölçüde insanların ahlaki yönlerini güçlendirmek ve gerçekleştirmek için gönderilmiştir. Aslında ahlak, İslam dininde, dinin toplumsal yönünü ayakta tutmak rolü ile bağlantılıdır.

Sosyal ahlak ise, dini ahlaka alternatif olarak, dinin etkisiz kaldığı toplum sistemlerinde geçerli olmuştur. Bu tür ahlak, insanın kuralları sahiplenmesi veya benimsemesine göre farklı şekiller almaktadır.

Makyavelist hayat anlayışı, ahlaki bir kenara iterek, insanın ihtiras ve hakimiyet arzusunu ayakta tutmak suretiyle, ciddi bir değerden batı toplumunu mahrum bırakmıştır.

Merhametli, insanî, samimi, dindar ve bunlara benzer özellikte görünmek iyidir. Fakat başka türlü olmak ihtiyacını duyduğunuz anda, hemen zihniyetinizi değiştirmeli ve o kalıba girmelisiniz. Bu sebeple bir hükümdar, fırsatların karşısına çıkarttığı değişikliklere göre zihniyetini hemen değiştirip, onlara uygun hazır olmalıdır (Cemile, 1986: 74).

Böylece toplumu huzurlu ve ölçülü yaşayışa hazırlayan ahlak sistemi, sıradan ve etkisiz bir seviyeye indirilmiştir.

Ahlak'ın rolü; iyiliğe ait kural ve davranışların, insanın iç dünyasında ve toplumsal yaşayışta sistemli bir şekilde yaşatılmasını sağlamaktır.

6.6. Tıp İlimi

Tıp, insanın organik yapısı üzerinde çalışan ve onun çeşitli problem veya arızalı yönlerini tedavi etmek durumunda olan bir ilim dalıdır.

Tıp ilminin rolü; insanın sağlıklı yaşaması için kendini, çevresini tanınmasına ve organizmanın bu çerçevede en uygun biçimde yaşayabilmesine ait şartların belirlenmesine ait kanunları bulmaktır. Aynı zamanda, çeşitli tedavi yolları ile insan sağlığına olumsuz etki yapan faktörleri bulmak ve onları ortadan kaldırmaya çalışmaktır.

İnsan, sağlığı olmadan, hiçbir konu ile rahat ve huzurlu bir şekilde ilgilenme imkânı bulamaz. Bu yüzden insan sağlığı, korunması gereken en önemli konulardan biri olmaktadır.

6.7. Gelenekler

Gelenek, bir toplumda gerek din ve kültürden ve gerekse çeşitli uygulamalar sonunda, insan hayatı için doğru ve gerekli olan kuralların bulunarak, onların bir toplum veya medeniyette, yaşama sistemi halinde uygulanmasıdır. Fakat, Batı'da Aydınlanma ile birlikte, konuya farklı bir bakış ve açıklama hâkim olmuştur.

Modernizme göre insan, sadece akıyla mutlu olacak, böylece özgürlük ve mutluluğu tadacaktır. Modernizmde savunulan ve topluma sunulan asıl unsur akıldır. İnsan, yalnız akıl ile ilerleyip yol almaya başlar. Modernizm, ayrıca geleneklerin normalleştirici tavırlarına da bir başkaldırıdır (Timur, 2017: 1-6).

Geleneklerin rolü; toplumun, idealler ve tarih bilinci içerisinde hayatını mutlu, huzurlu ve sosyal dayanışma içerisinde sürdürmesiyle ilgili, pratikten gelen kuralların hâkimiyetini sağlamaktır. Sosyal hayatın ayakta durması ve sağlıklı bir işleyiş göstermesi konusunda gelenekler, insan toplumlarının yaşatıp, uygulamaya çalıştıkları bir hayat programı şeklinde anlaşılması gerekir.

6.8. Çevre Anlayışı

Çevre, insanın dünya hayatında içinde yaşadığı, fiziki, sosyal ve ekosistem içerisinde yapmak zorunda olduğu çok yönlü ve tabii düzen ile uyumlu görev ve sorumluluklarından oluşan dış şartlar ve özelliklerdir.

Toplum hayatı, toprağın hayata uydurulması demek olan mekânın üzerinde gerçekleşir. Bu yüzden, mekânın her noktası insanın hayati varlığının üzerinde geçtiği ve ruhuyla kaynaşmış sembolik özelliği olarak bilinmek durumundadır. Her bir mekân bize farklı öyküler anlatır. Her mekânın hayata dair farklı cevapları ve duruşları vardır. Bu mekânlarda akıp giden ilişkilerin niteliği, tonu, hayatın hangi frekans ve derecede yaşandığının da tanığı gibidir (Aytaç, 2013:138-140).

Çevre anlayışının rolü; insanın içinde yaşadığı çevreyi tanımaya, onun kanunlarına saygı göstermesine, çevrenin insan ve toplumun mutluluğu istikametinde ölçülü bir şekilde değerlendirmesine ait rolleri bilerek, bu sistemi muhafaza etmesidir.

6.9. Psikoloji

Psikoloji, insanın ruh dünyası ile ilgili çeşitli olay veya problemlerin incelenerek, davranışlara yönelik etkilerinin anlaşılması ve düzenlenmesine yönelik bilgi ve tecrübenin elde edildiği bir çalışma alanıdır. Fakat, materyalist kültür; psikolojiyi de kendi ihtiras ve beklentilerine uygun bir hale getirmeye çalışmıştır.

Aydınlanma hareketinin olumsuz olan yönü, psikoloji alanında da gözlemlenen, spekülatif nitelikler taşımasıydı. Ellenberger'in işaret ettiği gibi, çok garip bir şekilde, akılcılığı öne çıkaran bu hareket, inanılmaz derecede akıldışı spekülasyonlar da içerebiliyordu (Ellenberger'den Merter,1973:275).

Psikoloji'nin rolü; insanın kendi iç dünyasında ortaya çıkan ilgi, beklenti, ihtiyaç ve arayışların temel dinamiklerini bulmaya, ruh ve ahlak değerleri yardımıyla, insanın iç dünyasının zenginleşmesine ve huzuruna ait prensipleri ortaya koymaktır. Psikoloji, bir toplumun ahlak, değer ve kültürü ile büyük ölçüde uyumlu çalışılarak sonuçlar elde edilebilen bir çalışma alanıdır. Özellikle de toplumun kültürü ile uyumlu metod ve teoriler ile hareket etmesi önem taşımaktadır.

Maslow, o günkü psikolojinin durumunu şöyle özetliyordu: Freud sanki psikoloji ilminin hastalıklı yansını anlatmıştı. Bize ise, sağlıklı diğer yansı ile bu ilmi tamamlamak düşüyor... (Maslow,1968 :5).

7. Sosyal Sağlığın Gerçekleşmesi/Gerçekleşmemesi

7.1. Felsefi ve toplumsal anlayış üretmemesi

Batı yaşama tarzı, felsefesi ve kurallarının birer genel geçer kural olarak görülüp, *kendi insan ve toplum yapımıza uygun bir felsefe anlayışı üretmemesi*, yabancı görüş ve anlayışlarını

bütünüyle alınması gibi bir düşünce salgınına yol açtı. Bu salgın, kendimiz olmadan başkalarının düşünce ve yaşayışı içerisinde kendimizi görmek gibi, bir “benlik kaybı”na sebep oldu:

Rönesans, Barok, Aydınlanma ve romantizm hareketleriydi. Bu toplumsal hareketler Rönesans hareketi, bir yandan özgün edebiyat, sanat ve bilimsel yaklaşım alanları oluştururken bir yandan da yeni “hayat tarzlarına yol açıyor; bu görüşler doğrultusunda ideal bir insan tipi “yaratılmak” isteniyordu (Merter, 2012:16).

Her yaşama tarzı, bir ihtiyacın ve arayışın sonunda oluşturulduğundan, emanet görüş ve moda anlayışlar ile gerçekleştirilmeye çalışılan yaşama tarzları, sosyal hayatın taleplerine cevap verememektedir. Bu konuda yapılması gerekli olan şey, bir toplumdaki insanların kendi problemlerine çare üretebilecek hale gelmesidir. Çünkü bir toplumun ihtiyacını, en iyi o toplumun ilmi ve kültürel alanda çalışan insanları bilirler. Böyle bir bakış açısının ve uygulamanın gerçekleşmesi, aynı zamanda, toplumda güven ve kişilerin birbirlerine karşı sorumluluk ve sosyal dayanışma özelliğini de arttırır.

7.2. Resmi kültürün tek yönlülüğü

Eğer bir toplumda geçerli resmi kültür, tüm toplum tarafından kucaklanmaz ve onların ihtiyaç ve problemlerine çözüm üretmezse; toplumdaki bazı kesimler, toplumda resmi olarak yer alan kültür anlayışına alternatif olarak bir “alternatif kültür” oluşturmaya çalışırlar. Böylece toplum; farklı kültürlerden oluşmuş, insan topluluklarına ayrılmış olur ki, bu durum; toplumdaki birliği ve beraberliği ortadan kaldırabilir.

Türk toplumunda, geçmişteki bazı yönetici kesimlerin; kendi tercihleri olarak benimseyip, topluma dayatmış oldukları batılı kültür; toplum kesimleri arasında huzursuzluğa ve kısmen de çatışmalara yol açmıştır. Bugün bile, hala; bu toplumun tarihi inanç, ahlak ve kültür değerlerini kabul etmekte zorlanan Batılılaşmış düşünce sahipleri bulunmaktadır.

En azından, kültürel temelleri farklı değer ve yaşama anlayışlarına yaşama imkânı vererek, toplumun; kendi tarihi ve sosyal gerçeklerine, hayat anlayışına temel olacak kültür değerlerini bulmasına imkân verilmesi ve problemin çözümünün zamana bırakılması daha uygun olacaktır:

H.Z. Ülken, toplum değişmesini “sosyal değişme” olarak adlandırırken onu, “Bir kültürün davranış modellerinde veya tiplerinde meydana gelen başkalaşma (alteration) dır” şeklinde açıklamaktadır (Ülken, 2000: 74).

Türkiye’de, toplumdan kaynaklanmayan bir kültür ve bilgilenme söz konusu olmakta ve uzun zamandır bu ithal görüş ve yaşayış anlayışı sessiz bir direnç ile karşılaşmaktadır. Toplum, kendine yabancı olan bilgi ve yaşayış tarzları ile değil, kendi kaynaklarından

beslenmeli ve kendi kaynaklarıyla çözüm sağlayamadığı zaman, başka kaynaklara yönelmelidir. Bu yöneliş bile, kendi perspektifi ölçüsünde yapılmalıdır.

7.3. İnsanı yapısına ters sosyal sistemler

Bugün, insanın iç dünyasından kaynaklanan bazı istek ve arayışlara cevap getiremeyen siyasi, sosyal, ekonomik ve teknik sistemler; sosyal beklentiler ile uyumsuz birer çözümler olarak, toplumların hayatında gereksiz engeller gibi durmaktadırlar. Çünkü her sosyal, iktisadi veya teknik sistem, hayatın ihtiyaçlarına veya toplumların beklentilerine cevap verebilmek iddiasıyla ortaya çıkmışlardır. Dolayısıyla, ihtiyacın dışında kalan ve sosyal hayata çözüm getiremeyen her sistem; gereksiz bir bilgi ve metot kalabalığından başka bir şey olmamaktadır.

Günümüzün modern ilmi, aynı zamanda Batı toplumunun temel ihtiyaç ve gerçeklerine dayanmaktadır. Günümüzde yapılan tüm araştırmaların %98'nin dolaysız olarak Batı toplumunun ihtiyaçları ve istekleri ile ilgili oluşu, bu görüşü açıkça delillendirmektedir (Serdar, 1986: 252).

Her sistem, toplumsal kabuller ve istekler ölçüsünde geçerli olabilmeli ve dayatma veya propaganda desteği ile ayakta tutulmaya çalışılmamalıdır. Bu yüzden sistemlerin; toplumsal irade ve kültürel anlayışa uygun kabuller doğrultusunda hayata geçirilmesi, toplumsal yapının sürekliliği açısından önemlidir.

7.4. Teknoloji ve ekonomik büyümenin getirdiği problemler

Bugün ekonomik ve teknolojik sistemlerin insanlığa getirdiği, teknoloji *temelli hayatın birçok sıkıntı ve problemleri* ortaya çıkmıştır. Elektronik, mekanik ve kimyasal sistemlerin insan hayatına ve insan yapısına getirdiği sıkıntı, darbe, yük ve problemlerin ciddi bir şekilde analiz edilmesi gerekiyor:

Batı dünyasında, "metafiziği yaşayamama gerilimi" olarak fen ilimleri üst düzeylerde seyrediyor. Materyalizmin ivme kazanmasının ve dinlerin eski nüfuzlarını yitirmesinin bunda büyük bir payı var. Dışardan bakıldığında refah içerisinde yüzüyor gibi görünen insanlar, aslında bir sıkıntı cenderesinde boğuluyorlar (Merter, 2012: 282).

Ekonomi ve teknoloji adına, insanlığa fayda mı sağlamışlar; yoksa, problem mi getirmişlerdir? Üretim, pazarlama ve satış üçgeni içerisinde kalan insanlık, moda arzusu ve tüketim hırslarının sonunda, bu teknolojik ve rekabetçi sistem, insanlığın neleri kaybetmesine yol açmıştır? bunları yeniden ve çok hızlı bir biçimde sonuçlandırmak durumundayız.

Wallerstein'a göre, kapitalist dünya ekonomisi; Batı'nın çeper olarak nitelenen çevre ülkeleri ekonomik anlamda sömürüp, siyasal ve sosyal anlamda bağımlılaştırdığı tarihsel bir sistemdir (Wallerstein,1974:320-322). Ancak, "bu oluşumu şu ya da bu ülkedeki olaylar

değil, bir bütün olarak dünya sistemindeki değişimler yaratmıştır" (Ragin ve Chirot,2014:277).

İnsan ve toplumlar, ihtiyaçları ölçüsünde ve gerektiği kadar bir büyüme ve gelişme düzeni içine girmeli ve kendilerini huzursuz ve rahatsız edecek bir yaşama düzenine yönelmemelidirler.

Teknoloji, güç ve refah adına üretilen gereksiz eşya ve sun'i gıdalar; insanoğlunun ruh ve organik yapısını bozmaktadır. Bu yüzden, ihtiyaçlar ve gereklilikler ölçüsünde bir teknoloji ve büyüme trendi oluşturulmalıdır.

7.5. İnsan takatine uymayan bir medeniyet

Bugün insan, kendine belirli çalışma ve yaşama standartları belirlerken; takatinin ve dayanma gücünün üzerinde bir hayat tarzını zorla üstlenmek durumu ile karşı karşıya kalmış durumda. Halbuki, kendine yetecek, kendi fiziki ve organik kapasitesine ters düşmeyecek bir yaşama ve çalışma eylemi, onu daha da mutlu edip; muhtemel streslere düşmesini ve psikolojik enerji kaybının uğramasını engelleyebilecektir.

Batı düşünce ve medeniyetinin, insanlığa sunduğu yeni yaşama tarzının adı, "modernleşme" olarak ifade edilmektedir. Bin bir özellik ve yenilik ile ortaya atılan bu yaşama anlayışı, insan ve topluma sağlıklı bir dünya hediye edememiş; ciddi problemler getirmiştir:

Batı toplumunda ortaya çıkan insan tipi, günümüzde "modern insan" olarak adlandırılıyor. Modern insan, bilim ve akıl temelli olup; gelenek ve manevi değerlere mesafelidir. Modern toplumda insan, hayatta bireyci yaşayışın getirdiği farklı problemlerle karşılaşmaktadır. Modernleşme, Milletlerarası Sosyal İlimler Ansiklopedisinde şöyle açıklanır: "Modernleşme, eski bir olayın zamanımızdaki adı. Az gelişmiş ülkelere, gelişmiş ülkelerin vasıflarını kazandıran sosyal değişme süreci" olarak tarif edilmektedir (Harol D. Lawsell, Zikreden Meriç, 1986: 265).

İnsan; yapısı, özellikleri ve nitelikleri; diğer varlıklardan farklı olduğu için, yapısal özellikler ve yaşama standartları ile uyumlu bir yaşama kapasitesi ve çalışma temposu ile hayatını sürdürmek durumundadır. Böylece, kendi ruh ve fiziki yapısına zarar vermeyeceği gibi, kaldıramayacağı yüklerin de altına girmeyecektir.

İnsanın kendini tanımadan çevresinde meydana getireceği sistem, onun problemlerini daha da arttırarak, çözüm yolu üretememe gibi bir kaosu da beraberinde getirmektedir.

Illich'e göre modernlik; fizikî kirlenme, sosyal kutuplaşma ve ruhî yetersizlik gibi temel sapma ve bozukluklar getirmiştir. Modern kurumlaşma ve bürokratik yapılanma biçiminin ferde güvensizlik temeli üzerine yükseldiği açıktır (Illich, 1990: 30).

7.6. Sosyal çevrenin kaybı

Bugün insanlık, çok ciddi bir sosyal çevre kaybı ile karşı karşıyadır. Sosyal çevreyi kaybetmeye sebep olarak; insani ilişkilerin azlığı, fedakarlığın neredeyse ortadan kalkması, karşılıksız yardımların azalması, başkalarını sevme ve acıma duygusunun yok olması gibi sebepleri gösterebiliriz. Böylece insan; sadece kendisini düşünmenin ve kendisine göre çevreyi belirlemenin bedeli olarak, “yalnız kaldığı” bir hayatı yaşama tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Modernizasyon ne sadece bir kurumsal süreç ne de şuur düzeyinde gerçekleşen bir hareket olarak düşünülemez. Eğer bütün sonuçları ile anlaşılacak isteniyorsa, modernizasyon, belirli kurumsal birikimlerin ve şuur içeriklerinin nakledildiği, taşındığı, iletildiği bir süreç olarak düşünülmelidir. Bu terimi daha önce tarif ettiğimiz manası içerisinde ele alacak olursak, modernizasyon için paketlerin nakledildiği bir süreçtir diyebiliriz (Berger, 1985: 132).

İkbal'e göre, modernizm insani özellik ve nitelikleri büyük ölçüde ortadan kaldıran toplumları mekanik hale getiren bir hayat anlayışıdır:

Bu yeni doktrin, aklın ve kalbin bütün gizliliklerine uzanarak insan mevcudiyetine hayat getirdi ve pragmatik tecrübe ve faydayı; sosyal, ekonomik ve politik hayatın esası olarak kabul etti (İkbal, 1972: 147-148).

Hayatın sadece menfaat elde etme yeri olmadığını ve manevi haz ve zenginliklerin, başkalarına değer ve yardım etme duygusu çerçevesinde oluştuğu bilinmelidir. İnsan, sadece kendi açısından olaylara bakmanın yeterli olmadığını fark edebilmeli ve başkalarıyla birlikte hayatı paylaşmanın önemini ve değerini anlamalıdır.

7.7. İnsanın kendine yabancılaşması

İnsanın kendine ve yaşadığı çevreye karşı yabancılaşması; aslında kendinden başka hiçbir şeyi düşünmemesi ve bencil bir şekilde kendi faydasını gözetmesinden kaynaklanmaktadır. Kendini ve varlık sebebini tam olarak kavrayamayan insan, kendi etrafındaki iktisadi ve fiziki dünyayı da bu dar ve sığ anlayışı ile anlayamamakta onu farkında olmadan tahrip etmektedir:

Çağımızda o güçler ve bilgi, büyük ulusların en önemli kişilerinin mührü altında kullanıldı. Bu uluslar arasında, daha çok güce sahip olma kovalamacasının bütün yabansılığı içinde ölümcül çabalar harcanıyor. Onlar yalnız sıradan tüketim maddelerini akıl almaz boyutlarda üretmiyorlar, birbirleriyle vahşice yarışarak atom bombaları, hidrojen bombaları ve bakteriyolojinin marifeti olan kitle katilleri de üretip yığıyorlar (Şerif, 1989: 53).

Batı'da hâkim olan, pragmatist anlayış; her şeyi maddi fayda ile açıklarken, manevi dünyanın; insana en büyük desteği veren büyük bir ihtiyaç olduğunu fark edememiştir:

Modernleşme, öyle hızlı ve plansız başlamıştır ki; onun sonuçları işte bu yönelişten büyük ölçüde etkilenmiştir. Bunun belirtileri, özellikle Cumhuriyetin ilk nesilleri üzerinde fazlaca görülmektedir. Modernleşme ve batılılaşma, «değişmez bir kural" gibi, o devrin insanların kafalarında yer etmiş ve değerlendirmeleri de bu devrimci nassın ışığında yapılmıştır:

Prof. Dr M.Turhan'a göre, kültür değişmeleri, taşkın heyecan ve ihtirasların karşılığı bir *inkılap çerçevesi* içinde meydana geldiği zaman, aynı cemiyete mensup bir şahsın bunları objektif bir tarzda da olsa tetkik etmesi, muhtelif sebeplerden dolayı kolay olmayacaktır (Turhan, 1969 : 189).

İnsanın kendi asli yapısına dönmesi, ruhi ve fiziki yapısına hâkim psikolojik ve organik kanunları keşfedip, buna göre bir sistem kurmanın önem ve gerekliliğini kavramasıyla mümkün olacaktır. Özellikle, insanın en temel yanı olan manevi dünyasının yok edilmesi, insanın tatminsizliğine ve insan dışı bir yaşayış sistemine yönelmesine neden olmuştur. Bu yüzden, kendindeki her özelliğin, nasıl bir operasyonla zenginleşeceğini araştırmalıdır.

Sonuç

Sosyal sağlık, insanın kendi ruh ve fiziki dünyasında mutlu ve huzurlu olabileceği bir dünyayı kurmakla sağlanabilecek bir durumdur. Bunun bir diğer ifadesi ise; sosyal, kültürel ve ahlaki varlığına cevap verecek anlayış, bilgi ve manevi sistemin gerçekleşmesidir. Çünkü insan, büyük ölçüde manevi, sosyal ve ahlaki bir varlıktır. Hayatını anlamlandıran ne teknoloji, ne siyaset ve ne de iktisadi faaliyetlerin gelişmesi ve güçlenmesidir.

İbni Sina'nın ilk defa ortaya koyduğu ilmi gerçek; ruhi problemlerin, organik rahatsızlıklara sebep olduğu bulgusudur. Maddi kazanç ve birikimlerin insana tek başına huzurlu ve rahat bir dünya hazırlamadığının bilinmesine karşılık; ahlaki ve sosyal açıdan mutlu olan insanların, ekonomik ve teknik eksiklik ve yetersizliklerle bile huzurlu bir hayatı yaşadıkları, birçok ilmi çalışma ile ortaya konmuştur.

Batı'nın kendi toplumsal tarihi ile bütün bir geleceği yeniden düzenlemeye girişmesi, aslında ciddi bir bilgi ve tecrübe hatasını ortaya koymuş ve insanlığı, kendi şartları içinde değerlendirmek gibi suni bir gerçeği savunmasına neden olmuştur.

Bu yaklaşım, büyük batılı düşünür ve sosyal bilimciler tarafından da eleştirilmiş ve hala da eleştirilmeye devam edilmektedir. İلمي gerçek; hiçbir zaman bazı görüşlerin, bir inanç gibi, ısrarla savunulmasına izin vermemektedir. Batı dışı toplum ve medeniyetlerdeki gelişmeler, Batı'nın kendi gerçeklerinin, sadece kendi dünyasında geçerli olduğunu ortaya koymuştur.

Özellikle, büyük sosyolog Sorokin, yaptığı araştırmalar ile, mekanist kültürlerle karşılık, Eskatolojik kültürlerin varlığına işaret ederek, kültürlerin farklı dünya ve yaşama tarzlarını ortaya koyduğuna işaret etmektedir.

Fikrî niteliği ağır basan kültürlerde mekanistik olmayan, ilâhî olarak güdülen, devresel ya da eskatolojik (ölüm, dirilme gibi sonla ilgili, doktrinler) yahut belli bir yönelim göstermeden yükselip alçalan tarih felsefeleri hâkim olma eğilimini gösterir. Tarihi süreçlerin devrevî ya da dalgalanmalı yorumunu yapan salt mekanistik teoriler ve insanın kaderi üstüne, dünyanın ve insanın tarihinin felaketli bir konu olacağını öngören Apokaliptik (Resulca kehanet gibi görünen şeyler-İncil'de Mesihçi anlayışlar), duyumcul ve daha küçük bir ölçüde de fikrî kültürün gerileme merhalelerinde çoğalma eğilimi gösterir (Sorokin, 1963: 19).

Yine, önemli psikologlardan Maslow, insanların manevi ve dini değerler ile, kendilerini aşan değer ve sistemler ile kendilerini gerçekleştirmeye, daha insani ve ahlaki bir özelliğe büründüklerini söylemektedir:

Maslow, gözlemlerinde, kimi insanların kendini gerçekleştirme süreci esnasında daha fazla sayıda “doruk deneyim” yaşadıklarını fark eder. Bunlar, aşkınlık arayışında olan (*transcendence seekers*) insanlardır. Bu insanlarda, daha bütünsel, küresel bir görüş oluşur; geçmiş ve gelecek zaman kategorileri, farklı bir değer kazanır. Bu kişiler, güncel yaşantıları sırasında, çevrelerindeki “kutsallığın” daha fazla farkına varırlar. Farkındalıkları arttıkça tavırlarına gurur değil, tevazu hâkim olur. Kimi insanlar ise daha “dünyevi” uğraşlarla kendilerini gerçekleştirir ve aşkınlık deneyimlerine uzak kalırlar (Merter 2012: 62).

Pozitivist ve materyalist batı düşüncesi, insanın bütüncü özelliğini parçalayarak, onu bir madde gibi tek tek açıklama yoluna gitmesinin arkasından, insanı tam olarak anlamak ve problemlerini çözmek konusunda ciddi sıkıntılarla karşılaştı. Bu konuda, İslam'ın insana, normal bir insan olarak bakışı konusunda Begoviç'in değerlendirmeleri önem taşımaktadır:

İslâm, insanda tabiatını aşan vasıflar geliştirme gayreti içinde değildir. İnsanları aziz veya melek yapmak istemez; zira böyle bir istek hayalîdir. Biz aslında ne isek, İslâm da bizi öyle, yani insan yapmak ister. İslâm, bir nevi zühdü tanımakla beraber, hayat, sıhhat, zihin, sosyal davranış, mutluluk ve zevke olan meyli yok etmek istememektedir (Begoviç, 2013:283).

Kaynakça

- Açıkgenç, Alparslan. *Bilgi Felsefesi*. İnsan Yayınları, İstanbul 1992
- Aytaç, Ömer. "Kent mekanları ve Kimlik/Farklılık sorunu". *İdeal Kent Dergisi*. sayı.9, Mardin, 2013.
- Begoviç, Aliya. *Doğu ve Batı Arasında İslam*. Maya Kitap, İstanbul (2010)
- Bolay, Süleyman Hayri. *Türkiye'de Ruhçu ve Maddecî Görüşünün Mücadelesi*. Akçağ yayınları, Ankara, 1988.
- Berger, Peter L. Berger, Brigitte. *Modernleşme ve Bilinç*. Çev. Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, İstanbul 1985
- Cemile, Meryem. *Batı Uygarlığı ve İnsan*. Çev. İbrahim Edhem Bilgin. Kültür-Basın Birliği Yayını, İstanbul 1986.
- Dawies, Merlyn. V. *İslâmî Antropolojinin Oluşturulması*. Endülüs Yayınları, İstanbul 1991.
- Faruki, İsmail Raci. *Tevhid*. Çev: Ejder Okumuş. Mahya Yayınları, İstanbul 2017
- İkbal, Muhammed. *Reconstructution of Religious Thought in Islam*, Ashraf Publications, Lahore 1972.
- Kutup, Muhammed. *Sosyal Bilimlerin İslami Temelleri*. Çev.M.B.Eryarsoy. Beka Yayınları, İstanbul 2011.
- Lewis, Clarence Irving. *Analysis of Knowledge and Valuation*. (La Salle, The Open Court Publishing Co., Cambridge University Press, England 1946.
- Merter, Mustafa. *Dokuzyüz Katlı İnsan*. Kaknüs Yayınları, İstanbul 2012.
- Meriç, Cemil. *Kültürden İrfana*. İnsan Yayınları, İstanbul 1986
- Mills, C. Wright. *The Sociological Imagination*. Oxford University Press, Oxford 1967
- Mills, C. Wright. *Toplumbilimsel Düşün*. Çev.Ü.Oksay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979
- Ragin ve Chirot. *Immanuel Wallerstein'in Dünya Sistemi: Tarih olarak siyaset ve Sosyoloji*. Selçuk Üniv. Edebiyat Fakültesi Dergisi, Konya 2014
- Serdar, Ziyaeddin. *İslâm Medeniyetinin Geleceği*. İnsan Yayınları, Çev. D. Aydın, İstanbul 1980
- Sorokin, Pitirim. *Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*. Çev. Mete Tunçay, Bilgi Yayınevi, Ankara 1963
- Şener, Sami. *Sosyal Bilimlere Alternatif Yaklaşım: Sosyoloji*. İnkılab Yayınları, İstanbul 2009
- Şerif, Reyhan. *İslam Toplumuna Doğru*. Çev.Celal Halil, Akabe Yayınları, İstanbul 1989
- Timur, Kemal. *Kural Tanımayan İdeoloji, Postmodernizm*. Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi 2017
- Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişmeleri*. 1001 Temel Eser, Ankara 1969
- Ülken, Hilmi Ziya. *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. Selçuk Yayınları, Konya 1966
- Wallerstein, Immanuel. "Medeniyetler Niçin Gündemde" Çev. Mustafa Özel. *İzlenim Dergisi*. İstanbul, Ekim 1993
- Wallerstein, Immanuel. *The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of the World-Economy in the Sixteen Century*. Acamic Press, NewYork 1974